

DZIECIOBÓJSTWO CZY ZABÓJSTWO, GDZIE JEST GRANICA?

Mgr Ewa Gidel-Stefaniec – KA im. A. F. MODRZEWSKIEGO W KRAKOWIE

Ur. 09 sierpnia 1989 roku w Jędrzejowie. W 2007 – 2012 studia prawnicze na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim im. Jana Pawła II w Lublinie, WZPiNoG w Stalowej Woli. Obecnie seminarzystka seminarium doktorskiego z prawa na Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. W 2012-2013 studia podyplomowe z Kryminalistyki na Wyższej Szkole Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, 2013 - kurs pedagogiczny dla czynnych zawodowo nauczycieli. Swoje zainteresowania z kryminalistyki rozwija poprzez systematyczny udział w seminariach i konferencjach naukowych.

WPROWADZENIE

Nie tylko w systemie prawnym Polski, ale także większości krajów europejskich wyróżnia się zabójstwa typu uprzywilejowanego. Do tej kategorii zalicza się dzieciobójstwo. Uprzywilejowanie o którym mowa związane jest z przełomem biologicznym. Przełom biologiczny związany jest z okresem porodu. Według art. 149 polskiego kodeksu karnego „matka, która zabija dziecko w okresie porodu, pod wpływem jego przebiegu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat”¹. Jednak należy podkreślić konieczność „stwierdzenia związku przyczynowego między zabójstwem nowo narodzonego dziecka a zakłóceniami równowagi psychicznej u jego matki”². Czy więc dzieciobójstwo jest zabójstwem?

1. POJĘCIE ZABÓJSTWA

Zgodnie z art. 148 § 1 kodeksu karnego „kto zabija człowieka, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy

od lat 8, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto zabija człowieka:

- 1) ze szczególnym okrucieństwem,
- 2) w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem,
- 3) w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie,
- 4) z użyciem broni palnej lub materiałów wybuchowych, podlega karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 3. Karze określonej w § 2 podlega, kto jednym czynem zabija więcej niż jedną osobę lub był wcześniej prawomocnie skazany za zabójstwo.

§ 4. Kto zabija człowieka pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”³.

Najbardziej charakterystyczne przestępstwo przeciwko życiu - zabójstwo, ujęte zostało w kodeksie karnym nieco

¹ Kodeks karny Art. 149

² M. Tarnawski, *Zabójstwa uprzywilejowane a problematyka poczytalności*. Psychiatr. Pol. 1995; XXIV, 1:25–32.

³ art. 148

inaczej niż miało to miejsce w kodeksie karnym z 1969 r., czy w kodeksie karnym z 1932 r. Dla wcześniejszych kodeksów było charakterystyczne bardzo syntetyczne ujęcie typu podstawowego oraz stosunkowo szerokie rozbudowanie typów uprzywilejowanych zabójstwa. Kodeksy te pomijały typ (lub typy) zabójstwa kwalifikowanego. Nowy kodeks karny przejął od swoich poprzedników syntetyczne ujęcie typu podstawowego („kto zabija człowieka”), pozostawił rozbudowane typy uprzywilejowane, natomiast wprowadził typy kwalifikowane zabójstwa. Można mieć wątpliwości, co do trafności tego rozstrzygnięcia, w szczególności ze względu na bardzo wątpliwe, od strony aksjologicznej, kryteria wyodrębnienia typów kwalifikowanych. Nie da się uzasadnić racjonalnie przyjmowania typu kwalifikowanego, jeżeli sprawca posłużył się bronią palną, a typu zasadniczego, jeżeli użył do zabójstwa noża lub siekiery. Ten problem nabrał szczególnego znaczenia przy pozbawionym racjonalności zaostreniu dolnej granicy kary za typy kwalifikowane do 25 lat pozbawienia wolności w nowelizacji art. 148 § 2 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 163, poz. 1363)⁴.

W art. 148 kodeksu karnego ujęty został typ podstawowy (§ 1), cztery typy kwalifikowane ze względu na motywację lub sposób działania sprawcy (§ 2), typ kwalifikowany ze względu na skutek (§ 3 zdanie pierwsze) oraz typ uprzywilejowany - zabójstwo w afekcie (§ 4). W § 3 zdanie drugie określona została specjalna podstawa do zaostrenia wymiaru kary

ze względu na wcześniejsze skazanie za zabójstwo⁵.

Zabójstwem jest umyślne pozbawienie życia człowieka. Kodeks przyjmuje w art. 148 § 1 jeden podstawowy typ zabójstwa, a obok niego wprowadza jedynie nieliczne wypadki uprzywilejowane (art. 148 § 2, art. 149, 150 kodeksu karnego). Zabójstwo należy do rzędu tzw. przestępstw materialnych albo inaczej mówiąc przestępstw znamiennych skutkiem. Jest ono, zatem dokonane z chwilą śmierci ofiary. Skutek śmiertelny może być wywołany zarówno przez; działanie, jak i przez zaniechanie, gdy sprawca miał szczególnie obowiązek czynienia starań o zachowanie życia ofiary. Pod względem przedmiotowym nie wymaga się do istoty zbrodni zabójstwa, aby skutek śmiertelny był natychmiastowym następstwem karalnego działania, chodzi jedynie o to,- aby pomiędzy tymi faktami istniał związek przyczynowy.

Związek przyczynowy pomiędzy działaniem sprawcy a skutkiem śmiertelnym zachodzi wtedy, gdy działanie sprawcy było, co najmniej jednym z warunków, bez którego skutek śmiertelny by nie nastąpił. Ponieważ w naszym systemie prawa karnego została przyjęta zasada tzw. nie ograniczonego związku przyczynowego między czynem sprawcy a następstwem tego czynu, przeto jeśli śmierć osoby zranionej przez sprawcę nastąpiła na skutek włączenia się do łańcucha przyczyn okoliczności niezależnych od woli sprawcy (np. wskutek zaccadzenia w szpitalu), to jedynym kryterium odpowiedzialności sprawcy jest wina, a zatem ustalenie, czy sprawca przewidywał lub czy powinien był przewidzieć taki właśnie skutek swe-

⁴ Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 211

⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 163, poz. 1363)

go czynu (art. 7 k.k.). Zastrzec jednak należy, że odpowiedzialność za pozbawienie życia (art. 148—150 k.k.) zachodzi jedynie w razie objęcia skutku w postaci śmierci zamiarem sprawcy (art. 7 § 1 k.k.). Jeżeli zatem śmierć nastąpiła na skutek włączenia się przyczyn niezależnych od woli sprawcy, kwalifikacja z art. 148 kodeksu karnego odpada, śmierć natomiast będąca dalszym następstwem czynu sprawcy może powodować odpowiedzialność za swoiste przestępstwo w razie istnienia tzw. winy kombinowanej (np. z art. 157 k.k. lub 158 § 3 k.k. w razie zachowania warunku zamieszczonego w art. 8)⁶.

2. PRZEDMIOT OCHRONY

Przedmiotem ochrony, jako znamienia typów czynów zabronionych określonych w art. 148 § 1-4 kodeksu karnego, jest życie człowieka w jego aspekcie egzystencjalnym (biologicznym). Z kontekstu, w jakim znajduje się art. 148 kodeksu karnego, a zwłaszcza z art. 152 kodeksu karnego, wynika, że w art. 148 § 1-4 kodeksu karnego przedmiotem ochrony jest życie „narodzone” tzn. w fazie od początku porodu (początek bólów porodowych - rozwierających, w wypadku cesarskiego cięcia - podjęcia czynności zmierzających do przeprowadzenia zabiegu), aż do śmierci. Z uwagi na wyraźną treść art. 152 § 3 i art. 153 § 2 kodeksu karnego nie da się zaakceptować tezy postawionej przez K. Daszkiewicz, iż za początek życia człowieka, jako przedmiotu ochrony w znaczeniu art. 148 § 1 kodeksu karnego, należy przyjąć zdolność do samodzielnego życia poza organizmem matki. Podkreślić przy tym należy, że art. 152 § 3 i art. 153 § 2 kodeksu karnego zostały znowelizo-

wane z powodów aksjologicznych (art. 1 ustawy z dnia 8 lipca 1999 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz ustawy o zawodzie lekarza, Dz. U. Nr 64, poz. 729), a jednak ustawodawca nie zdecydował się na ich skreślenie, co otwierałoby drogę do interpretacji przedstawionej przez K. Daszkiewicz. Także nie można się zgodzić z A. Markiem, który przyjmuje kryterium rozpoczęcia samodzielnego oddychania, powodując przez to znaczne osłabienie, a nawet w niektórych sytuacjach wyłączenie ochrony rodzącego się dziecka. Przeciwno stanowisku prezentowanemu przez A. Marka przemawia jednoznacznie przyjęta w nowelizacji kodeksu karnego ustawą z dnia 8 lipca 1999 r. treść art. 149 kodeksu karnego. Życie dziecka w okresie porodu, a więc od jego rozpoczęcia, jest przedmiotem ochrony. W tym przepisie osoba współdziałająca z matką przy zabiciu dziecka znajdującego się w okresie porodu odpowiada za współdziałanie⁷.

Przedmiotem ochrony jest życie ludzkie. Ochronie podlega każdy nawet najmniejszy odcinek temporalny życia człowieka od chwili urodzenia aż do momentu śmierci. Pojęcie śmierci w odniesieniu do zabójstwa jest bardzo istotne, ponieważ z jej chwilą zostaje ono dokonane. Śmierć jako zjawisko biologiczne, stanowi granicę oddzielającą życie, czyli ruch, od stanu bezruchu, w którym ustają wszelkie zjawiska „życiowe” i rozpoczyna się okres destrukcji organizmu aż do stanu, w którym w całości przejdzie on w stan „prostych związków chemicznych”, które zostaną włączone w „obieg” tych związków w przyrodzie. Śmierć jest więc procesem biologicznym przebiegającym w czasie. Na ten proces składają się w kolejności:

⁶ J. Bafia, K. Miodunki, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1971, s. 344-345.

⁷ Zoll, *Kodeks karny, Komentarz*, Warszawa 2008, s. 212-213.

etap agonii, okres śródśmiertny, śmierć kliniczna, śmierć mózgową (obywatelska). Aktualnie obowiązująca wykładnia art.148 § 1 kodeksu karnego. oraz praktyka przyjmuje, że zabójstwo zostało dokonane z chwilą śmierci mózgu (śmierć mózgową). Śmierć mózgową polega na trwałym i nieodwracalnym ustaniu funkcji pnia mózgu, czyli tej części mózgu, na której osadzone są półkule mózgowe. Niemniej w literaturze przedmiotu można się też spotkać z poglądem, że za skutek zabójstwa powinna być uznana także śmierć kliniczna, gdyż skutkiem działania i zamiarem sprawcy jest śmierć człowieka w ogóle, a nie jej określony rodzaj. „Życie każdego człowieka niezależnie od wieku, stanu zdrowia, reprezentowanego poziomu wiedzy, kultury, stanu rodzinnego i realnej społecznej przydatności, jest wartością naczelną i podlega jednakowej ochronie prawnej. Jest niedopuszczalne – ze względu na wymienione lub inne przesłanki dotyczące ofiary zbrodni zabójstwa - wartościowanie jej życia i w związku z tym przenoszenie tych wartości na grunt przesłanek dotyczących wymiaru kary [...]”⁸.

3. STRONA PRZEDMIOTOWA

Strona przedmiotowa przestępstwa obejmuje wszelkie zachowanie pozostające w związku przyczynowym z późniejszym zgonem człowieka. O związku przyczynowym była już mowa. W tym miejscu należy tylko dodać, że związek przyczynowy nie musi być wcale bezpośredni, gdyż mogą tu wystąpić ogniwa pośrednie, np. opóźniony przyjazd karetki pogotowia spowodowany opieszałością personelu bądź gołoledzią. Mogą

pojawić się też warunki istotne towarzyszące zachowaniu się sprawcy, np. wiek ofiary czyjej zły stan zdrowia. Dzięki tak rozumianemu pojęciu związku przyczynowego możliwe jest karne sprawców tzw. morderstw sądowych (osób, które w sposób naganny przyczyniły się do przeprowadzenia sfingowanego procesu - np. oficerów śledczych, prokuratorów - co w konsekwencji doprowadziło do skazania na karę śmierci niewinnych ludzi). Znamieniem czynnościowym strony przedmiotowej jest zwrot „zabija”. Ustawodawca nie precyzuje tego terminu, należy więc przypuszczać, że chodzi tu o dowolną czynność sprawcy skierowaną umyślnie na pozbawienie życia człowieka bez względu na rodzaj użytego środka (np. nóż, trucizna) i technikę wykonania (np. uduszenie, zastrzelenie). Jeżeli zabójstwo jest wynikiem działania, to sprawcą może być każdy. Jeśli zaś zaniechania, to tylko osoba, na której ciąży szczególnie obowiązek przeciwdziałania śmierci ofiary (np. matka, która zaprzestała karmienia niemowlęcia)⁹.

4. PODMIOT SPRAWCA

Podmiotem, czyli sprawcą jest każda osoba fizyczna, byle by była „dojrzała” i poczytalna w rozumieniu prawa karnego. Dolną granicą odpowiedzialności karnej jest ukończenie lat 17 przed popełnieniem czynu zabronionego (art. 10 § 1 k.k.), a w szczególnych wypadkach (m.in. przy zabójstwie) ukończenie lat 15 w chwili popełnienia czynu (art. 10 § 2 k.k.). Osoba poczytalna jest ta, która „mogła w chwili czynu rozpoznać jego znaczenie lub pokierować swoim postępowaniem” (art. 31 § 1 k.k.). Zabójstwo może być dokonane

⁸ Wyrok SN z dnia 17 lutego 1989 r., IV KR 15/89, OSNKW 1989, nr 5-6, poz. 42.

⁹ K. Gonerski, Przestępstwo zabójstwa w polskim kodeksie karnym, killer.radom.net/.../zbrodnia.php-dzial=zbrodnia&dane=Morderstwo.htm.

przez jednego sprawcę (reguła przy zabójstwach seryjnych na tle seksualnym), jak też może być popełnione w postaci współsprawstwa lub sprawstwa kierowniczego, które występuje wyjątkowo oraz podżegania i pomocnictwa. Jeśli zabójstwo zostało popełnione w wyniku porozumienia charakterystycznego dla współsprawstwa, każdy ze współsprawców uczestniczący w realizacji porozumienia odpowiada za zabójstwo bez względu na to, czyje zachowanie stało się bezpośrednią przyczyną zgonu i bez względu na to, czy ta okoliczność da się ustalić¹⁰.

5. STRONA PODMIOTOWA

Na stronę podmiotową zabójstwa składają się kwestie dotyczące winy sprawcy. Zabójstwo polega na umyślności, w grę będą więc wchodziły formy winy w postaci zamiaru bezpośredniego (*dolus directus*), gdy sprawca chce popełnić czyn zabroniony albo zamiaru ewentualnego (*dolus eventualis*), gdy sprawca co prawda nie chce popełnić czynu zabronionego, ale przewiduje taką realną możliwość i się na nią godzi. O zamiarze sprawcy należy wnioskować w oparciu o całokształt okoliczności podmiotowych i przedmiotowych. Jeśli chodzi o te ostatnie to ważne są: rodzaj użytego narzędzia, liczba i intensywność zadawanych ciosów, ich umiejscowienie i rozmiar spowodowanych uszkodzeń ciała. W przypadku zabójstw duże znaczenie praktyczne ze względu na surowsze karnie mają także dwa rodzaje zamiaru bezpośredniego: zamiar przemyślany (*dolus premeditatus*) potocznie nazywany premedytacją

i zamiar nagły (*dolus repentitius*). Ten pierwszy rodzaj dotyczy działania zaplanowanego i rozmyślnie zrealizowanego, ten drugi - działania nagłego, pod wpływem bodźca. Zdecydowana większość zabójstw zwykłych popełniona zostaje w zamiarze nagłym¹¹.

6. SILNE WZBURZENIE

Za jeden z uprzywilejowanych typów zabójstwa obowiązujący kodeks karny przyjmuje działanie pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami danego zdarzenia. Pomimo, że „silne wzburzenie”, o którym mówi art. 148 § 4 kodeksu karnego jest pojęciem prawnym, organy wymiaru sprawiedliwości zwracają się niejednokrotnie do biegłych lekarzy psychiatrów bądź psychologa z zapytaniem czy rzeczywiście w konkretnym przypadku sprawca działał w tzw. afekcie fizjologicznym. Powyższa praktyka zdaje się wynikać nie tyle z obowiązujących przepisów prawa, co z konkretnych wątpliwości i trudności, jakie mogą sprawiać prawnikowi zagadnienia dotyczące psychiki sprawcy i mechanizmów doprowadzających do popełnienia zabronionego czynu. Zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia jest, bowiem tego typu przestępstwem, w którym odpowiedzialność karna opiera się na przesłankach psychologicznych¹². Niejednokrotnie trudno, zatem zadecydować, czy silne wzburzenie w konkretnym przypadku to znamię uprzywilejowane. Rozważając znaczenie pojęcia „silne wzburzenie” należałoby na początek zastanowić się, czy można postawić znak równości między słowami wzburzenie, emocja i uczucie. Słusz-

¹⁰ K. Gonerski, Przepięstwo zabójstwa w polskim kodeksie karnym, killer.radom.net/.../zbrodnia.php?dzial=zbrodnia&dane=Morderstwo.htm .

¹¹ K. Gonerski, Przepięstwo zabójstwa w polskim kodeksie karnym, killer.radom.net/.../zbrodnia.php?dzial=zbrodnia&dane=Morderstwo.htm .

¹² W. Król, *Silne wzburzenie w rozumieniu art. 148 § 4 k.k.*, „Prokuratura i Prawo”, 2009, nr 9, s. 45-65.

nie pisze K. Daszkiewicz należy określenia te interpretować zgodnie z nauką psychologii, z którą wykładnia prawa musi być zgodna¹³. Problem częstego utożsamiania wymienionych pojęć wynikać może z tego, że określają one zjawiska, które mają wiele cech wspólnych. Jednak na konieczność ich odróżnienia wskazuje m.in. S. Gerstmann¹⁴. Bliżej tę kwestię wyjaśnia znany psycholog McDougall, według którego „procesy, regulujące zachowanie się człowieka, występują w dwóch formach: w formie emocji, które są bezpośrednio zależne od wrodzonych mechanizmów instynktownych, oraz w postaci uczuć, które stanowią formę nabytą, bardziej złożoną i związaną z pewnymi określonymi przedmiotami”¹⁵.

Również I. P. Pawłow rozdzielał emocje i uczucia, wskazując na różnicę w ich neurofizjologicznym podłożu. Emocje, bowiem to procesy zachodzące w warstwie podkorowej, uczucia natomiast w korze mózgu¹⁶. Na „ulokowanie” emocji w sferze podkorowej zwracali także uwagę K. Oatley i J. M. Jenkins. Takie obszary mózgu jak podwzgórze i układ limbiczny, jako niższe, odpowiedzialne są za emocje. Pozostają one pod stałą kontrolą wyższych części mózgu, jak kora mózgowa¹⁷. Warto w tym miejscu przytoczyć metaforyczne porównanie, jakiego dokonał Kant. Wzruszenie określił on, jako „nagły napór fali, która rozrywa tamy”, a namiętność, jako uczucie, które podobnie do „prądu wody (...) stopniowo drąży swe koryto”¹⁸. Jak

zauważa SN w wyroku z dnia 21 stycznia 2003 roku „w przestępstwach popełnionych w stanie silnego wzburzenia nie idzie o to, że sprawca przeżywa emocje, ale o to, że działa, dlatego, iż opanował go afekt pod wpływem”¹⁹.

Charakter zewnętrzny reakcji uczuciowej niewiele jeszcze mówi o stanie psychicznym, pod którego wpływem ta reakcja wystąpiła. Zależy ona, bowiem nie tylko od rodzaju i charakteru działającego bodźca emocjonalnego, czy też szerzej rozumianej sytuacji, ale także od właściwości procesów psychicznych oraz struktury osobowości sprawcy. Silne wzburzenie sprawcy, oznacza taki stan psychiczny, w którym procesy emocjonalne zyskują przewagę nad intelektem, wskutek czego sprawca działa pod wpływem dominujących emocji, przy wyraźnym ograniczeniu kontrolującej działalności rozumu. Ustawa do przyjęcia uprzywilejowanego typu zabójstwa wymaga ponadto (art. 148 § 4 Kodeksu Karnego), aby silne wzburzenie determinujące reakcje uczuciową sprawcy było usprawiedliwione okolicznościami jego powstania²⁰.

W judykaturze Sądu Najwyższego i piśmiennictwie prawniczym przyjęło się, że silne wzburzenie charakteryzuje się gwałtownym i wybuchowym przebiegiem, krótkotrwałym czasem trwania oraz nagłym, tj. spowodowanym okolicznościami bezpośrednio poprzedzającymi zabójstwo, sposobem powstania²¹.

¹³ Tamże, s. 16.

¹⁴ S. Gerstmann, *Problemy teorii emocji*, Toruń 1963, s. 9.

¹⁵ J. Reykowski, *Eksperymentalna psychologia emocji*, Warszawa 1974, s. 18 i n.

¹⁶ S. Gerstmann, *Problemy teorii emocji*, Toruń-Lódź 2002, s. 9.

¹⁷ K. Oatley, J. M. Jenkins, *Zrozumieć emocje*, Warszawa 2003, s. 28.

¹⁸ J. Pastuszka, *Psychologia ogólna*, Lublin 1957, s. 66.

¹⁹ Wyrok z dnia 21 stycznia 2003 r., II Aka 369/02, KZS 2003, z. 4, poz. 34

²⁰ A. Zoll, *Kodeks karny, Część szczególna. Komentarz*, t. II, Kraków 2006, s. 262.

²¹ Gubiński, *Zabójstwo pod wpływem silnego wzruszenia*, Warszawa 1961, s. 132-138.

Zarówno kodeks karny z 1932 r.²², jak i kodeksy z 1969 r.²³ i 1997 r.²⁴ nie dały odpowiedzi na to pytanie. Nie podając definicji silnego wzburzenia (wzruszenia), ustawodawca wymaga jedynie, aby wzburzenie to było silne. Praktyczne przyczyny zrównania w doktrynie i orzecznictwie Sądu Najwyższego silnego wzburzenia (wzruszenia) z afektem fizjologicznym zdają się być dość zrozumiałe. Jeżeli bowiem przestępna reakcja uczuciowa ma charakter wybuchu afektywnego, to z reguły jest wynikiem dominacji procesów emocjonalnych, którą to dominację można stwierdzić już na podstawie samego charakteru zachowania. Natomiast reakcja uczuciowa niewykazująca znamion zewnętrznego wybuchu afektywnego stwarza trudność w ustaleniu, czy istotnie reakcja ta jest wynikiem silnej emocji. Stąd kryterium zewnętrznego charakteru reakcji uczuciowej jest decydujące dla jej psychologicznej oceny²⁵.

7. KARA POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Przeciwstawnym nurtem ograniczania przestępczości jest koncentrowanie się na osobie przestępcy. Próbuje się dociec, jakimi pobudkami kierują się sprawcy przestępstw. Sama izolacja nie przynosi bowiem trwałych efektów, a nierzadko doprowadza do jeszcze większej demoralizacji skazanego. Należy starać się dotrzeć do przyczyn, które doprowadziły do popełnienia przestępstwa, a nie poprzestawać na uwięzieniu i surowych karach.

Celem kary pozbawienia wolności jest doprowadzenie skazanego do uświadomienia sobie społecznej szkodliwości swego czynu oraz potrzeby kształtowania i utrwalania poczucia odpowiedzialności, dyscypliny społecznej i szacunku do innych ludzi i ich mienia. Za podstawę oddziaływań w takim kierunku przyjmuje się indywidualizację penitencjarną, czyli dobieranie indywidualnych metod do pracy z każdym skazanym²⁶.

Kodeks karny wykonawczy z 1997 r. w artykule 81 wprowadza trzy systemy odbywania kary pozbawienia wolności: system zwykły, terapeutyczny i programowanego oddziaływania. Wdrożenie systemów oddziaływań wymaga adekwatnego do zadań zwiększenia zatrudnienia wychowawców i psychologów, by można było podołać wypracowaniu założeń i ewaluacji efektów wdrażanych systemów oddziaływań. Skończyło się na obietnicach i nieznacznym tylko zwiększeniu liczby etatów wychowawców i psychologów. Wprowadzono do zakładów karnych system programowanego oddziaływania i nakazano jego realizację nie zapewniając warunków do wypełnienia tych zadań²⁷.

Według postanowień prawnych głównym celem kary pozbawienia wolności powinno być wzbudzenie w skazanym chęci do współdziałania w procesie zmian w jego zachowaniu, w kształtowaniu w nim społecznie akceptowanych postaw, szacunku dla prawa i każdego człowieka, wzbudzenie odpowiedzialności za siebie i innych.

²² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, Dziennik Ustaw, 1932, nr 19, poz. 120.

²³ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks Karny, Dziennik Ustaw, 1969, nr 13, poz. 94.

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dziennik Ustaw, 1997, nr 88, poz. 553.

²⁵ J. Reykowski, *Eksperymentalna psychologia emocji*, Warszawa 1974, s. 18.

²⁶ K. Linowski, *Kontakty skazanych na karę pozbawienia wolności ze światem zewnętrznym*, Ostrowiec Świętokrzyski 2005, s. 33-100.

²⁷ Tamże, s. 33-100.

Skazany jest podmiotem, indywidualną jednostką posiadającą poczucie własnej wartości i odrębności, i jak mówi m.in. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka, wolny wybór²⁸. Uregulowanie to stanowi duży krok dla wdrożenia w praktyce indywidualizacji pracy ze skazanym. Odizolowanie i zasady życia w zakładzie karnym same w sobie stanowią ogromny stres dla człowieka, a do tego dochodzą przepełnione cele, osadzeni nie mają minimum trzech metrów kwadratowych powierzchni, co potęguje brak poczucia wolności, własności i intymności. Jest też przyczyną podwyższenia gotowości do reakcji agresywnych. W takich warunkach narzucanie skazanym zmiany własnego postępowania przyczynić się może do zwiększenia stresu, oporu i niechęci. Należy pamiętać o powszechnie znanej wrogości skazanych w stosunku do funkcjonariuszy, którzy postrzegani są przez więźniów jako bezpośredni sprawcy zamachu na ich indywidualność. Dlatego też ostra dyscyplina, surowe i przedmiotowe traktowanie doprowadzić mogą tylko do pogłębienia się niechęci.

Podstawowym zadaniem funkcjonariuszy powinno być dążenie do przełamania bariery wrogości między funkcjonariuszami a skazanymi. Do tego nieodzowne jest pozyskanie skazanego do współdziałania w naprawie i uzupełnianiu braków w jego wychowaniu, uspołecznieniu i jego aktywny współudział przy formowaniu swoich społecznie pożądaných postaw.

Oddziaływania należy rozpocząć od wzbudzenia w skazanym woli zmian i nawiązanie

pozytywnych, bliskich więzi, rozpoczęcie współpracy, w której wzajemne relacje będą nacechowane zaufaniem, obie strony będą sobie równe i będą dążyć do wspólnego celu. Bez osiągnięcia takiego stanu rzeczy próby oddziaływań skazane są na porażkę. J. Śliwowski wyraził to następująco: „Można narzucać komuś określone postępowanie, ale nie ma to nic wspólnego z internalizacją norm tego postępowania. Trwałe przyswojenie ich może wystąpić tylko wtedy, gdy bierny podmiot będzie współpracować z wychowawcą”²⁹. Założenie to jest punktem wyjścia dla indywidualnych programów oddziaływań, a skazany sam podejmuje decyzję, czy chce podjąć walkę o samego siebie.

8. DZIECIOBÓJSTWO

Od początków istnienia ludzkości mamy do czynienia ze zjawiskiem jakim jest dzieciobójstwo. Od 17.VIII.1999 r. Kodeksie Karnym funkcjonuje zapis art. 149 dotyczący dzieciobójstwa brzmi: „Matka, która zabija dziecko w okresie porodu, pod wpływem jego przebiegu podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat”³⁰. Przedmiotem dzieciobójstwa może być nowo narodzone dziecko zarówno w małżeństwie, jak i poza małżeństwem³¹.

Zarówno w doktrynie prawa karnego, jak i medycynie sądowej, dzieciobójstwo może zostać popełnione przez działanie, jak i przez zaniechanie³². Z dzieciobójstwem przez działanie tzw. dzieciobójstwem czynnym spotykamy się wtedy, gdy rodząca zadaje noworodkowi uraz zewnętrzny z za-

²⁸ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Warszawa 1991.

²⁹ J. Śliwowski, *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne*, Warszawa 1981, s. 182.

³⁰ K. Daszkiewicz, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, Warszawa 2000.

³¹ Z. Tomaszewska, J. Staśkiewicz, *Sądowo-lekarska analiza dzieciobójstwa*, „Arch. Med. Sąd. i Krym.”, 1970, nr 20, s. 293-297.

³² J. Kołowski, K. M. Nowak, *Dzieciobójstwo w świetle wyników sekcji zwłok i danych akt sądowych z lat 1990-2000 (wybrane zagadnienia)*, „ARCH. MED. SĄD. KRYM.”, 2005, LV, 125-129

Tabela 1. Dzieciobjęstwo na tle przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu

Przebieg choroby przeciwko życiu i zdrowiu	w liczbach bezwzględnych											
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Przebieg choroby przeciwko życiu i zdrowiu	23 445	26 055	31 285	43 313	45 340	43 156	41 190	43 873	41 522	40 837	40 356	43 069
w tym:												
Art.148§1kk	414	427	415	556	434	378	287	393	437	522	457	531
Art.148§1kk (pokrzyw. mat.)		1	1	1		2	1					
Art.148§2pkt 1 kk	42	31	33	32	44	16	11	19	3	3	1	1
Art.148§2pkt 2 kk	72	64	71	85	73	89	43	40	24	1	2	13
Art.148§2pkt 3 kk	13	4	8	18	14	12	6	9				3
Art.148 §2 pkt 4kk	25	26	24	47	68	36	16	23	19			3
Art.148 §3 kk	2	2	4	4	10	4	6	3				4
Art.148 §4 kk	10	17	16	8	14	8	11	9	6	7	7	7
Art.149 kk	9	12	11	17	9	9	6	7	10	7	8	7
Art.207§1kk	12 799	13 170	13 730	16 931	16 029	16 133	15 233	15 001	14 002	13 475	13 142	12 309
Art.207§1kk (pokrzyw. mat.)	266	149	104	41	45	38	47	10	23	10	11	9
Art.207§2 kk	44	34	47	62	71	40	52	31	36	29	18	29
Art.207§2 kk (pokrzyw. mat.)	2	1	1		1	2	1					
Art.207§3 kk	35	38	41	73	55	69	42	59	37	32	27	25
Art.207§3 kk (pokrzyw. mat.)	1		1			1	1		1			
Art.207§3 kk w zw. z §1	43	18	26	51	30	35	27	25	14	24	16	16
Art.207§3 kk w zw. z §1 (pokrzyw. mat.)	3		1		1		1		3			
Art.207§3 kk w zw. z §2			1		1			1		1		

Źródło: J. Kasprzak, Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej [dostęp 27 listopada 2013]

miarem pozbawienia go życia. Natomiast dzieciobójstwo przez zaniechanie, tzw. dzieciobójstwo bierno ma miejsce wtedy, gdy „matka w zamiarze spowodowania śmierci noworodka świadomie i celowo nie okazuje mu należytej pomocy i opieki po urodzeniu. Jeśli zważyć, iż konstytutywnym znamieniem dzieciobójstwa jest zabicie dziecka pod wpływem przebiegu porodu, to kwestia stanu psychicznego, przestępstwa z art. 149 kodeksu karnego. należy do zagadnień podstawowych”³³. Występek dzieciobójstwa to realizacja art. 149 kodeksu karnego matka, która zabija dziecko w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Dzieciobójstwo jest zatem uprzywilejowaną formą pozbawienia życia ze ścisłym określeniem ofiary i sprawcy. Uprzywilejowanie polega na zagrożeniu sprawcy znacznie niższą karą niż dla sprawcy zwykłej zbrodni zabójstwa.

Określenie dzieciobójstwa zostało wprowadzone do polskiego kodeksu karnego w 1932 r. Dzieciobójstwo to przestępstwo typu uprzywilejowanego dotyczące każdej kobiety zabijającej swoje dziecko w okresie porodu i pod wpływem jego przebiegu³⁴.

Jednak należy odpowiedzieć na pytanie czy wpływ przebiegu porodu na psychikę kobiety rodzącej jest tak duży, że zabicie nowo narodzonego dziecka powinno się traktować jak zabójstwo typu uprzywilejowanego³⁵.

Informacje na temat liczby przestępstw z art.149 i kary pozbawienia wolności prezentuje tabela 2.

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 1 i 2 liczba przestępstw z art.149 kodeksu karnego w latach 2001 – 2004 wykazywała tendencję wzrostową od 9 przypadków w 2001 roku do 17 w roku 2004. Następnie od 2005 do 2012 liczba przypadków przestępstw z art.149 kodeksu karnego wahała się od 6 do 10 przypadków rocznie. Karę pozbawienia wolności bez zawieszenia w latach 2006 – 2012 otrzymało od 1 do 3 przypadków rocznie, natomiast karę w zawieszeniu otrzymywało od 4 do 7 osób rocznie.

PODSUMOWANIE

Spośród wielu wartości generalnie cenionych przez cywilizowane społeczeństwa chyba żadna nie jest uznawana za wymagającą tak silnej ochrony, jak życie ludzkie. Na straży tej wartości stoją powszechnie

Tabela 2. Dzieciobójstwo – liczba i czas kary pozbawienia wolności

Wyszczególnienie		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Skazani		9	6	7	10	7	8	7
Pozbawienie wolności	Bez zawieszenia	3	2	2	2	2	1	2
	Z zawieszeniem	6	4	5	5	5	7	5
Kara pozbawienia wolności	Do 2 lat	4	2	2	4	4	-	-
	Od 2 lat do 3 lat	5	4	5	3	3	-	-

„-” - brak danych

Źródło: M. Gilewicz, *Prawomocne skazania osób dorosłych za wybrane przestępstwa z kodeksu karnego w latach 2002 – 2008*, Warszawa 2010, s. 31, bip.ms.gov.pl [dostęp 18 listopad 2013], Źródło: J. Kasprzak, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej [dostęp 27 listopad 2013]

³³ J. Kołowski, K. M. Nowak, *Dzieciobójstwo w świetle wyników sekcji zwłok i danych akt sądowych z lat 1990-2000 (wybrane zagadnienia)*, „ARCH. MED. SĄD. KRYM.”, 2005, LV, 125-129

³⁴ V. Grudzień, *Dzieciobójstwo. Zarys historii stosowania kar*, Katowice 2012, s. 18

³⁵ V. Grudzień, *Dzieciobójstwo. Zarys historii stosowania kar*, Katowice 2012, s. 26

przyjęte przekonania moralne, chronią ją też przepisy prawne – przewidujące nadzwyczaj surowe kary dla tych, którzy dopuszczają się czynów skutkujących, czy mogących skutkować śmiercią człowieka

Umysłne zabójstwo – a przynajmniej niektóre postacie umyślnego zabójstwa – chyba wszędzie jest przestępstwem zagrożonym najwyższym wymiarem kary przewidzianym przez system prawny danego kraju. W większości współczesnych państw grozi za nie kara dożywotniego więzienia, a tam, gdzie kara ta jeszcze obowiązuje – również kara śmierci. Podobnie też jest w Polsce – według artykułu 148 §1 i 148 §2 obowiązującego kodeksu karnego zabicie człowieka jest zbrodnią, za popełnienie, której sąd może wymierzyć karę nawet dożywotniego pozbawienia wolności. Zabójstwo zabójstwu jest jednak nierówne. Poszczególne przypadki zbrodni przeciwko życiu różnią się między sobą okolicznościami i motywacją, różni są też pod względem osobowości i perspektyw resocjalizacji ich sprawcy.

W przypadku zabójstwa dziecka kwalifikacja prawna nie różni go od każdego innego zabójstwa, jednak może być uznana za zabójstwo popełnione z art. 148 § 2 pkt 3 k.k. Jednak innym przestępstwem jest tzw. dzieciobójstwo (art. 149 k.k.). W przypadku zabójstwa z art. 149 k.k. kwalifikuje się go do zabójstwa uprzywilejowanego. W tym przypadku grozi matce od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności, zaś innej osobie współdziałającej z matką grozi kara za zabójstwo w typie podstawowym. Tej osobie grozi kara w pełnym wymiarze.

STRESZCZENIE

Zabójstwo jest jednym z kilku przestępstw skierowanym przeciwko życiu i zdrowiu człowieka. Do zabójstwa docho-

dzi wtedy, kiedy ktoś pozbawi życia człowieka. W art. 148 § 4 kodeksu karnego określone zostało tak zwane „zabójstwo w afekcie”, za które grozi niższa kara niż za zabójstwo „zwykłe”. Zabójstwo w afekcie następuje wtedy, gdy sprawca działa pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami. Wzburzenie takie musi być na tyle silne, że „wyłącza” normalny sposób rozumowania sprawcy. Takie „wyłączenie” musi nastąpić na poziomie fizjologicznym (w organizmie) i można je stwierdzać przy pomocy biegłego. W Polskim kodeksie karnym wyróżniamy także zabójstwo typu uprzywilejowanego. W tym przypadku mamy do czynienia także z dzieciobójstwem.

Ze względu na zagrożenie sprawcy niższą karą pozbawienia wolności dzieciobójstwo jest uprzywilejowaną formą pozbawienia życia. Jednak czy traktowanie zabicia nowonarodzonego dziecka może być traktowane jako przestępstwa uprzywilejowane? W przypadku dzieciobójstwa kara jest bardzo niska i nawet z zawieszeniem. Czy dzieciobójstwo jako uprzywilejowana forma pozbawienia życia nie powinna być traktowana z paragrafu 4 art. 148 kodeksu karnego, czyli jako zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia?

SUMMARY

Infanticide or homicide, where is the line?

Homicide is one of the crimes which is against life and health of the other human being. The term homicide refers to the act of killing of another human being. In the article 148 § 4 of the Penal code we can find the term ‘voluntary manslaughter’ which results in a lesser sentence than

a 'regular' crime. We can talk about voluntary manslaughter when the culprit acts in the state of emotional distress based on some circumstances. The distress is so strong that it 'switches off' logical thinking of a culprit. The 'switch off' has to be established on the physiological level by an expert witness. In the Polish Penal code it can also be distinguished lesser included offense than homicide. In this case we also deal with infanticide.

The culprits with the cases of lesser included crimes can receive a lesser sentence so in a result infanticide is a form of the privileged murder. But nonetheless, can killing of a newborn child be a lesser included offense? In case of infanticide the sentence is lesser or it can be turned into a suspended sentence. The question is, if the infanticide as a distinct criminal offence should not be treated as the murder committed under extreme mental or emotional distress according to the article 148 § 4 of the Penal code.

BIBLIOGRAFIA

- Bafia J., Miodunki K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1971.
- Daszkiewicz K., *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, Warszawa 2000.
- Gertsman S., *Problemy teorii emocji*, Toruń 1963.
- Gonerski K., *Przestępstwo zabójstwa w polskim kodeksie karnym*, killer.random.net/.../zbrodnia.php-dzial=zbrodnia&dane=Morderstwo.htm.
- Grudzień V., *Dzieciobójstwo. Zarys historii stosowania kar*, Katowice 2012.
- Gubiński A., *Zabójstwo pod wpływem silnego wzruszenia*, Warszawa 1961.
- Kołowski J., Nowak K.M., *Dzieciobójstwo w świetle wyników sekcji zwłok i danych akt sądowych z lat 1990-2000 (wybrane zagadnienia)*, „ARCH. MED. SĄD. KRYM.”, 2005, LV, 125-129.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Warszawa 1991.
- Król W., *Silne wzburzenie w rozumieniu art. 148 § 4 k.k.*, „Prokuratura i Prawo”, 2009, nr 9, s. 45-65.
- Linowski K., *Kontakty skazanych na karę pozbawienia wolności ze światem zewnętrznym*, Ostrowiec Świętokrzyski 2005.
- Oatley K., Jenkins J.M., *Zrozumieć emocje*, Warszawa 2003.
- Pastuszka J., *Psychologia ogólna*, Lublin 1957.
- Reykowski J., *Eksperymentalna psychologia emocji*, Warszawa 1974.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, *Dziennik Ustaw*, 1932, nr 19, poz. 120.
- Śliwowski J., *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne*, Warszawa 1981.
- Tarnawski M., *Zabójstwa uprzywilejowane a problematyka poczytalności*. *Psychiatr. Pol.* 1995; XXIV, 1: 25–32.
- Tomaszewska Z., Staśkiewicz J., *Sądowo-lekarska analiza dzieciobójstwa*, „Arch. Med. Sąd. i Krym.”, 1970, nr 20, s. 293-297.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks Karny, *Dziennik Ustaw*, 1969, nr 13, poz. 94.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 163, poz. 1363).
- Wyrok SN z dnia 17 lutego 1989 r., IV KR 15/89, OSNKW 1989, nr 5-6, poz. 42.
- Wyrok z dnia 21 stycznia 2003 r., II AKA 369/02, KZS 2003, z. 4, poz. 34.
- Zoll A., *Kodeks karny, Część szczególna. Komentarz*, t. II, Kraków 2006.
- Zoll A., *Kodeks karny, Komentarz*, Warszawa 2008.
- Zoll A., *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2008.